

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

"ושמתי פדת בין עמי ובין עמך" (שמות ח', י"ז - כ')

(יז) כי אם אינך משלח את עמי הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערב... (יח) והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב, למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. (יט) ושמתי פדת בין עמי ובין עמך, למחר יהיה האת הזה. (כ) ויעש ה' כן ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו, ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב.

נושא א' - "ושמתי פדת בין עמי ובין עמך"

שאלה מרכזית - מה משמעות המילה - 'פדת' בפסוק זה. **הקדמה** - בדרך כלל משמעות המילה היא **גאולה, שחרור והצלה**, וכמו שמובא בפסוק: **"פדות** שלח לעמו צוה לעולם בריתו קדוש ונורא שמו" (תהלים קי"א, ט'), ומתרגם שם בתרגום **"ונתן"**: **"פורקנא** שלח לעמיה", ובפירושו **"מצודות דוד"** שם: **"פדות - להפדותם ממצרים"**. וכן מופיע במובן זה במספר פסוקים נוספים בתנ"ך.

אך קשה לתת משמעות זו בפסוק זה, כי קשה לפרש את הפסוק - 'ושמתי פדת בין עמי ובין עמך', שה' ישים הצלה בין ישראל למצרים, כי לא מפורש למי תהיה ההצלה, אלא רק שהיא תהיה - 'בין עמי ובין עמך', ולמרות שברור לנו שההצלה תהיה לישראל, ואף זה מפורש בפסוק הקודם: **"והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב"**, אך היה מספיק לציין - **"ושמתי פדת לעמי"**, ולא ברור לשם מה נאמר - 'בין עמי ובין עמך'. ונראה יותר, שהכוונה שה' ישים משהו שיבדיל או יחצוץ בין ישראל לבין המצרים, אך לא מצאנו בתנ"ך את המילה - 'פדת' במשמעות הזו. לכן נמצא במפרשים מספר פירושים למילה זו:

'פדת' - פדיון, הצלה - בתרגום **"אונקלוס"**: **"ואשוי פורקן לעמי, ועל עמך איתי מחא למחר יהא אתא הדין"**. **"אונקלוס"** מתרגם את המילה - 'פדת' במובן הרגיל של פדיון - **"פורקן"**, אך מכיוון שקשה להסביר על פי מובן זה את כל הפסוק, הרי שהוא מוציא את הפסוק מפשוטו, ומחלק את הפסוק לשנים, ומפרש, שלעם ישראל הוא ישים **פורקן**, ואילו על המצרים הוא יביא **מכה**.

'פדת' - הבדלה - **"רש"י"** מפרש **כפשוטו** ואומר: **"ושמתי פדות - שיבדיל בין עמי ובין עמך"**. אמנם אינו מפרט מהו הדבר שיבדיל בין ישראל למצרים, אלא רק שה' ישים משהו שיבדיל ביניהם, ולפי זה יוצא שמפרש כפשוטו של פסוק.

יש מפרשים, שפסוק זה מדבר על מקרה שבו יהיה יהודי בארץ מצרים בין המצרים, ועל מקרה זה אומר ה': **"ושמתי פדות בין עמי ובין עמך"**. ונסביר שאז ה' ישים משהו שיבדיל בין היהודי למצרים, והדבר הזה יכול להיות משהו רוחני שימנע מהערוב לגשת אל היהודי. **ואולי**, במילה - **"שיבדיל"** אין כוונת **"רש"י"** שה' ישים משהו - **"שיבדיל בין עמי ובין עמך"** אלא שהמילה - 'שיבדיל' אינה מוסבת על הדבר שיבדיל, אלא מוסבת על ה', שה' יבדיל בין ישראל למצרים.

התאמה בין המשמעות - 'אבן עזרא' מפרש: **"ושמתי פדת - כטעם הפרש"**. וכל פדיון קרוב מזה הטעם. **נראה** מדבריו, שהוא משלב בין המשמעותות ואומר **"רש"י"** ש'פדת' בפסוק זה משמעו **הפרש** בין ישראל למצרים, ומוסיף שהמשמעות - **"פדיון"** קרובה למשמעות - **"הפרש"**, ונראה שכוונתו לומר, שכאשר פודים מישהו ממישהו אחר, אז מפרשים ומבדילים אותו ממנו. **ויצא מדבריו**, שלמרות שמפרשים כאן במובן של - **"הפרש"**, הרי זה תואם את המשמעות בשאר המקומות במובן של **"פדיון"**. ונראה, שאפשר להביא מקור להתאמה זו מפסוק **"במגילת אסתר"**: **"רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר"** (אסתר ד', י"ד), ורואים בפסוק זה, שהביטוי - **"רוח"** שפירושו הבדל בא ביחד עם הביטוי - **"הצלה"**.

'פדת' - פדיון, המצרי ימות תחת היהודי - **"רמב"ן"** מסביר שהמשמעות של - 'פדת' היא במשמעות של - **"פדיון - כופר"** זה תחת זה, כמו בפדיון פטר חמור שנאמר: **"וכל פטר חמר תפדה בשה"** (שמות י"ג, י"ג), וגם כאן כאשר יהודי יהיה בארץ מצרים אז המצרי ימות תחת היהודי: **"ואומר ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, שאפילו בארץ מצרים אם ימצאו החיות איש יהודי לא יזיקוהו ויאכלו המצרים..."** וזהו לשון פדות, כטעם נתתי **כפרך** מצרים כוש וסבא **תחתך**" (ישעיהו מ"ג, ג').

נראה, שעל פירוש זה **קצת קשה**, כי יוצא שרק את אותם יהודים שהיו במקרה בין המצרים צריך לפדות, והיהודים שהיו בגושן זכו להינצל מבלי שהיה צורך שמצרי יפדה אותם? **ועוד**, שהמצרי היה צריך למות בכל אופן, גם מבלי הצורך שבמותו יפדה יהודי. ולכן בעל **"העמק דבר"** מסייג את עניין **הכופר** רק לאותם רשעי ישראל שלא רצו לצאת. ואומר, שהם היו ראויים למות במכת הערוב, כמו שמותו לבסוף בשלושת ימי האפילה, אך אם היו מתים עכשיו במכת הערוב כפי שהיה ראוי להם, היו יכולים לומר שגם מן היהודים מתו ולא רק מהמצרים, לכן ניצלו גם הם. והפדיון שלהם לא היה ע"י מצרים שהם ממילא היו צריכים למות, אלא ע"י אנשים מאומות העולם האחרות שהיו במצרים ולא היו ראויים למות, אך הם מתו שיהיו כפרה עבור אותם ישראל. ועל אותם שהיו מאומות העולם ושמשו **"כ'פדות - כפרה"** על אותם היהודים, עליהם נאמר 'ושמתי פדות בין עמי ובין עמך', כאילו היו בין אותם יהודים למצרים. שמצד אחד היו אותם יהודים שניצלו ממוות, ומצד שני היו המצרים שנענשו בצורה מכוונת ע"י הערוב, וכאילו ביניהם היו אותם מאומות העולם שהערוב לא נשלח במכוון להשמידם, אלא שאם הזדמנו למקום מסוכן, אז שלטה בהם המכה ככפרה על ישראל.

הפדות תהיה בין לעמי ובין לעמך - **"רבי יוסף בכור שור"** נוקט בפירוש מפתיע ושונה משאר הפרשנים, ואומר שאין הכוונה שיהיה הבדל בין ישראל למצרים, אלא הפוך - **"בין עמי ובין עמך"** פירושו, כאילו שיש להוסיף את האות **למ"ד** ולקרא כך - שיהיה פדות בין לעמי ובין לעמך, וזה יהיה, כאשר מצרי יבוא לארץ גושן יהיה פדות גם לו, וגם הוא יינצל מן הערוב.

נושא ב' - ההבדל בין פסוק י"ח לפסוק י"ט

לכאורה שני פסוקים אלו מבטאים רעיון דומה, כי **בפסוק י"ח** ה' אומר שהוא יפלא את ארץ גושן שלא יהיה בה ערוב, ובפסוק י"ט הוא אומר שישים פדות בין ישראל למצרים, ויש להבין את המשמעות של כפל הפסוקים. **"רבנו בחיי"** מסביר שבפסוק י"ח ה' אומר שיהיה הבדל בין ארץ גושן לבין ארץ מצרים, שבארץ גושן לא יהיה ערוב. ואילו בפסוק י"ט נאמר, שהפדות בין העמים תהיה, שאפילו אם יהיו יהודים בארץ מצרים ששם כן יהיה ערוב, הרי שרק המצרים יינצקו, ואילו היהודים לא יינצקו מפני הערוב.

ר' יצחק אברבנאל סובר שמשמעות המילה - 'פדת' כאן באה ללמד, שלאחר מכת הערוב הסתלק השעבוד מעל בני ישראל, והיה להם 'פדות' מהמצרים באופן סופי. **ונראה שניתן לחזק את דעתו של ר' יצחק אברבנאל**, כי לפי פירושו של **ר' בנינו בחיי** שמדובר על שני נסים הקשורים להופעת הערוב, לא מובן מדוע נאמר ביניהם: "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ". היה עדיף להביא רעיון זה בפסוק י"ט לאחר הנס השני, ועל שניהם לומר: "למען תדע...". ואילו לדעת **ר' יצחק אברבנאל** יותר מובן מדוע הרעיון של: "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" בא בצמוד לנס הראשון המדבר על כך שה' יבדיל בין ארץ מצרים **לארץ גושן**, כי הפסוק: **"ושמתי פדת" בא** להביע רעיון אחר, על תום השעבוד של מצרים על בני ישראל.

בעל **'הכתב והקבלה'** מחלק אחרת בין שני הפסוקים ואומר, **שפסוק י"ח** מלמד שבתחילה הודיע לפרעה - 'והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן', שבעת חלות המכה יהיו ישראל נבדלים וניצלים ממנה, לכן סיים ואמר - 'למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ'. **ובפסוק י"ט** הודיע - 'ושמתי פדות בין עמי ובין עמך', שכמו שאעשה כעת הבדלה בין עמי ועמך, כן גם **לעתידי** יהיו עם בדד ישכון ובגוים לא יתחשב. **ולסיכום** יוצא שבמכת ערוב היו שלושה מצבים: **א.** שבארץ מצרים היה עורב, ואילו בגושן לא היה כלל ערוב. **ב.** שאם היה מצרי בארץ גושן גם הוא ניצל. **ג.** שאם היה יהודי בארץ מצרים, המצרים נפגעו והיהודי לא נפגע מהערוב.

נושא ג' - "ויעש ה' כן ויבא ערב כבד" (פסוק כ')

ר' יצחק אברבנאל שואל, לשם מה צריך הפסוק לומר שה' עשה כן, שהוא אמר ולא יעשה, דיבר ולא יקימנה? אם ה' מצוה את מישהו לעשות משהו, מובן שהתורה תאמר שאותו אדם עשה כן, אך אם ה' עצמו אמר שיעשה משהו, אין שום צורך לומר שהוא עשה כך, הרי אין דבר מונע ממנו לעשות רצונו?

ומתוך, שבשלושת המכות הראשונות כתוב שאהרון עשה את הפעולה שהביאה את המכה ע"י ההכאה או הטיית המטה, וישנן מכות שנעשו ע"י משה כמו ברד, ארבה וחשך, וישנה מכת שחין שנעשתה ע"י משה ואהרון יחד. אך במכת הערוב, לא מוזכרים משה ואהרון, אלא ה' בעצמו הביא את הערוב, ולכן מציינת התורה: **"ויעש ה' כן"**, להדגיש שה' הביא את הערוב.

ויש להוסיף, שאנו מוצאים דבר דומה גם במכת **'דבר'** שלא משה ואהרון עשו את הפעולה אלא ה', וכתוב: **"מחר יעשה ה' הדבר הזה בארץ. ויעש ה' את הדבר הזה ממחרת וימת כל מקנה מצרים" (ט', ה' - ו')**. והיה אפשר לכתוב רק: **"וימת כל מקנה מצרים"**, אלא להדגיש שמכה זו נעשתה ע"י ה' בלבד.

נושא ד' - "ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב" (פסוק כ')

במשפט זה ישנם מספר קשיים: **א.** הפועל - **'תשחת'** מובא בזמן עתיד, ומדוע לא מובא בזמן עבר - **'נשחתה'**, כי בתחילת הפסוק נאמר שה' עשה כן והערוב כבר בא? **ב.** כמו כן, יש להבין מה כוונת הדברים **שהארץ תשחת**. **ג.** המילה - **'ובכל'** בתוספת האות **'בי'**, מראה שהמשפט: **"ובכל ארץ מצרים"** קשור לחלק הראשון של הפסוק: **"ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים"**. אך מצד שני, לאחר המילה - **'עבדיו'** יש טעם **'אתנחתא'**, וכאילו המשפט: **"ובכל ארץ מצרים"** קשור לסוף הפסוק: **"ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב"**. וא"כ, לא כל כך ברורה המשמעות של משפט זה, כי פעמיים מוזכרת המילה - **'ארץ'**, ואם רוצה לומר שכל ארץ מצרים תשחת, היה יכול לכתוב: **"וכל ארץ מצרים תשחת מפני הערב"**. ונענה להלן על שלושת השאלות הללו:

א. הפועל - **'תשחת'** למרות שמובא בזמן עתיד, מפרש אותו **'רש"י'** בזמן עבר: **"תשחת הארץ - נשחתה הארץ אתחבלת ארעא"**, ומבסס את פירושו על תרגום **'אונקלוס'**: **"ובכל ארעא דמצרים אתחבלת ארעא מן קדם ערובא"**. ובעל **'העמק דבר'** מסביר שמובא בלשון עתיד, כי בא להגיד, שכל הערוב בא בתחילה לבית פרעה ועבדיו, ואח"כ התפשטו משם לכל הארץ. ופרעה ועבדיו ידעו מיד שעלולה הארץ להיות נשחתת אח"כ מפני הערוב, לכן מיהר לקרוא למשה ואהרון, ולכן כתוב בלשון עתיד.

ב. **'ט"ז'** מפרש שהארץ עצמה תשחת: **"פירוש הארץ ולא יושבי הארץ"**. וכן מובא בספר **'לב שלום ליר' שלום שדרון'**, שבמכת הערוב הוכתה גם האדמה עצמה, וזו כוונת הפסוק: **"וגם האדמה אשר הם עליה"**. ומוכיח זאת מהפסוק שלנו: **"ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב"**. אך בתרגום **יונתן** מתרגם: **"ובכל ארעא דמצרים איתחבלו יתבי ארעא מן קדם עירבוב חיות ברא"**, כלומר, לא הארץ נשחתה אלא **יושבי הארץ**. וכן מפרש **'רבי יוסף בכור שור'**: **"תשחת הארץ מפני הערב - שהיו אוכלין וממיתין את בהמותיהם, וגם בני אדם, כשהיו פוגעין בהן, אבל במצרים ובמגדלים היו ניצולין"**.

ג. **נראה לומר**, שהמשפט: **"ובכל ארץ מצרים"** קשור לשני חלקי הפסוק, ולכן טעם האתנחתא אינו מפריע לפירוש הפסוק. המשפט קשור לחלק הראשון של הפסוק האומר, **שהערוב בא אל בית פרעה ואל בית עבדיו ואל כל ארץ מצרים**. וקשור גם לחלק האחרון של הפסוק: **"ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב"**, לומר שהארץ עצמה תשחת, לא רק היכן שיש ישוב בני אדם, אלא בכל ארץ מצרים הארץ תשחת, כי אם חלק מהארץ הלא מיושב לא ישחת, הרי שהאנשים יעברו לגור באותם חלקי ארץ, לכן הערוב השחית את כל הארץ, שלא יהיה להם מקום להתיישב בו ולפתח אותו. ולפי זה גם מובן מדוע כתוב פעמיים - **'ארץ'**, כי בפעם הראשונה הכוונה לכל ארץ מצרים מבחינת גבולות הארץ, ובפעם השנייה הכוונה שהארץ עצמה כלומר אדמת מצרים נשחתה.

בשולי הדברים - מידה כנגד מידה

ה' מתרה בפרעה ואומר לו: **"כי אם אינך משלח את עמי, הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובביתך את הערב..."**. רואים אנו בפסוק זה, שה' משתמש באותו פועל **'משלח'** ו**'משליח'**, וזה כנראה בא ללמדנו את הנהגתו של ה' - מידה כנגד מידה, שאם פרעה לא ישלח את העם, אז ה' ישלח בו את הערוב.

לעילוי נשמות - הגיליונות של כל השנה כולה וכן הלימוד של כל השנה כולה מוקדשים לע"נ אחד מחשובי לומדי הכולל תורתך שעשועי' - ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל שנלב"ע.

לע"נ ר' אברהם הכהן בן חנום ז"ל מלומדי הכולל תורתך שעשועי שנלב"ע. ולע"נ ר' אדמונד רפאל בן ז'היה.

השיעורים מתקיימים בזית הכנסת חניכי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדך פתח תקוה

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net